POMEN IN VLOGA JAVNIH POVRŠIN NA KAKOVOST ŽIVLJENJA V URBANEM PROSTORU

izr. prof. dr. Alenka Fikfak, u.d.i.a.,

predstojnica Katedre za urbanizem, Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo

Merjenje kakovosti bivalnega - Mercerjeva lestvica kakovosti* bivanja, ki ocenjuje mesta po varnosti, izobrazbi, higieni, zdravstvenem varstvu, kulturi, okolju, rekreaciji, politični in ekonomski stabilnosti in javnem prometu.

Lestvice, ki se ukvarjajo s primernostjo za bivanje [angl. *liveability*] ali z indeksom sreče [angl. *happiness index*]** (Mladenovič, 2011).

*Ljubljana 2018 na 75. mestu

**United Nations World Happiness Report, by the Sustainable Development Solutions Network (SDSN), from 2012. International Day Of Happiness marked on March 20th.

Lestvice, ki se ukvarjajo s primernostjo za bivanje [angl. *liveability*] ali z indeksom sreče [angl. *happiness index*] (Mladenovič, 2011).

Economist Intelligence Unit (EIU): Mesta dobrega življenja - Melburne
Monocle (»veselje do življenja«): 25 mest, kjer se živi najbolje – Tokio
INSEAD: svetovni indeks konkurenčnosti mest – Köbenhavn
IESE (Cities in Motion Index): najbolj dinamična svetovna mesta – New York
PWC (Cities of Opportunities): mesta priložnosti – London

Revija Global Finance* preprosto združi uvrstitve na lestvicah EIU, Mercer in Monocle ter izračuna kombinirano uvrstitev: po tej metodi se na vrh vzpne München, sledita Vancouver in Dunaj.

*Leto 2017, vir: http://www.zlatikamen.si/clanki/svet/najboljse-lestvice-svetovnih-mest/

Preverjanje stanja kakovosti življenja se v članicah EU izvaja z Evropsko raziskavo o kakovosti življenja (EQLS; dopolnjuje jo podatkovna zbirka statističnih kazalcev kakovosti življenja (EurLIFE).

Iz leta 2016 so podatki razporejeni v kategorije: kakovost življenja, družbe in javnih storitev, kar nedvomno tudi vpliva na kakovost javnih površin v urbanem okolju.

Iz ugotovitev EQLS (Eurofound, 2017) je razvidno, da so vsi izbrani kazalniki o kakovosti življenja v Sloveniji blizu povprečja 28 držav članic EU-ja in je večina njih v zadnjih letih ostala stabilna, npr., zadovoljstvo z življenjem v Sloveniji je bilo vrednoteno s 6,9 v 2016, podobno kot 2011 s 7,0 in je v bližini povprečne vrednosti 28/EU s 7,1 v 2016.

ZDRAVO OKOLJE pomeni tudi dobre socialne interakcije.

Glatzer (2019: 69) ugotavlja, da danes vedno več ljudi živi samih, družba postaja vse bolj skupnost individualistov; izobraževanje glavni ključ za ustvarjanje zadovoljstva z življenjem, a izgublja vrednost; neenakost življenjskih razmer vedno očitnejša; v večini evropskih držav je zaupanje v druge ljudi nizko, kljub temu da se zazna visok nivo varnosti glede na indeks socialne pravičnosti….

Skupnost individualistov

Socialne aktivnosti in prisotnost* v javnem prostoru.

***najbolj razširjena družbena dejavnost – pasivni stik, pozornost do soljudi.**

»…človek se obdaja s stvarmi, ki potem kot njegovo okolje vplivajo na njegovo počutje in delovanje, ki pa ga motijo ali celo ogrožajo… misleč, da bo laže živel, a se znajde v navzkrižju… vse, kar potrebuje v sodobni potrošniški družbi za dvig življenjskega standarda: hiša, vikend, avtomobil, hišica prikolica, motorni čoln, zračna potovanja na druge kontinente itd… končno namreč vse to človeka čezmerno zaposluje in ga spravlja v stalno živčno napetost… »udobneje« živi tisti, ki si nobene teh udobnosti kot skromen podnajemnik ne more privoščiti. [Trstenjak, 1984: 51]

Dialektična navzkrižja: znajdemo se pred hkratnim navzkrižjem med preveliko gostoto naseljenosti, ko so si stanovalci drug drugemu dobesedno napoti in so zato nenehno v konfiliktih, in med subjektivno vsaj enako močno občuteno osamljenastjo, zapuščenostjo in nezavarovanostjo, ko vzdihujejo: “Nimam cloveka«, čeprav jih gostota “človekov« kar duši. [Trstenjak, 1984: 209]

JAVNI PROSTOR/površina je tisto območje, ki omogoča ljudem, da se kljub vsem navidezno nemogočim razlikam učimo živeti skupaj.

»Javni prostor je prostor, ki je dostopen vsakemu, je spremenljiv in prilagodljiv, namenjen neštetim heterogenim akcijam in akterjem, kar pa ni rezultat morfologije prostora, temveč artikulacije senzacij in doživetij, ki jih vnaša v prostor – čas uporabnik z življenjem.«

The Metapolis Dictionary of Advanced Architecture (Gausa idr., 2003)

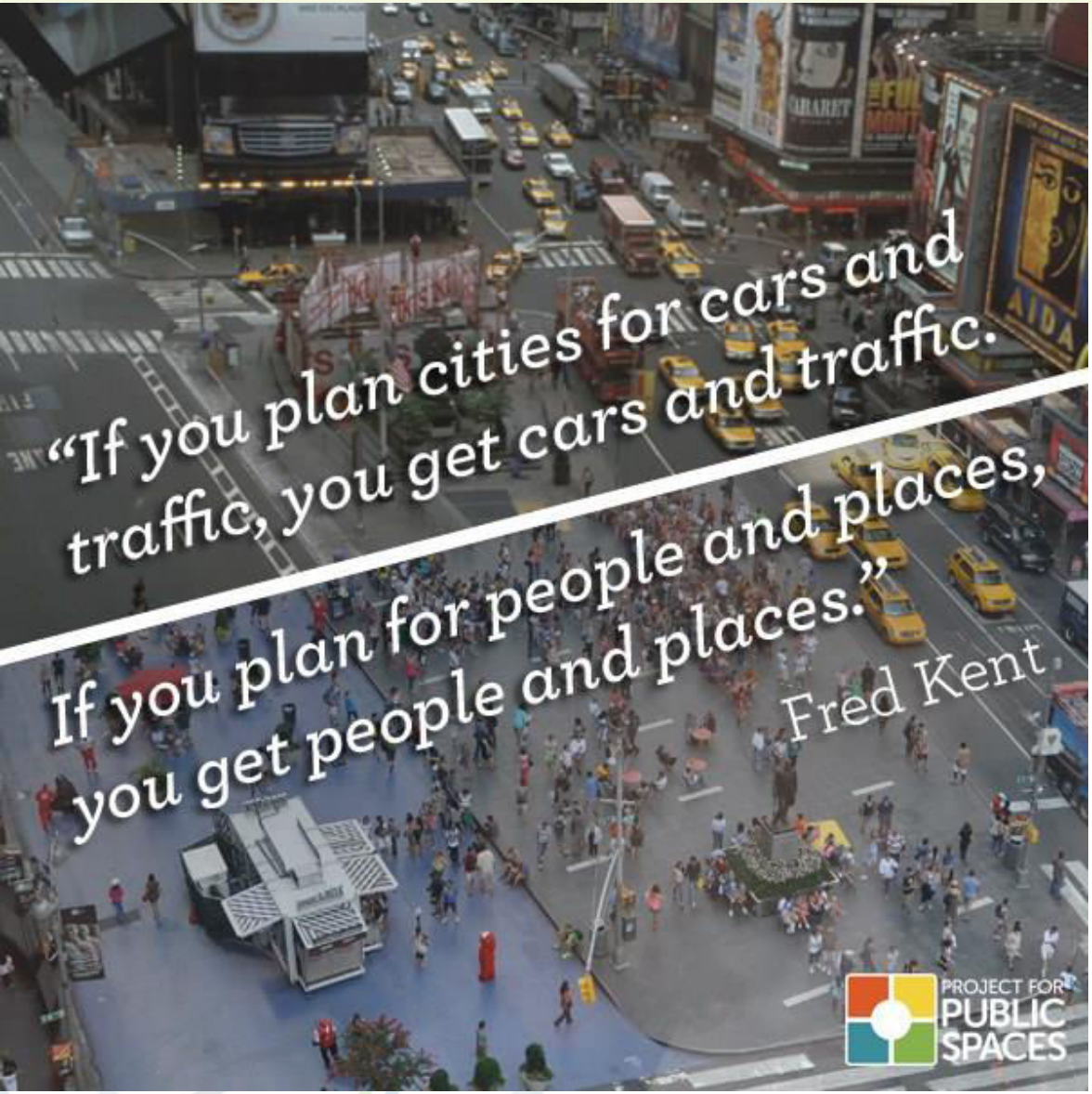

Z izgubo pomena „skupnega javnega prostora“, smo tudi izgubili občutek, da obstajajo pravila za povezovanje in oblikovanja odprtega prostora oz. pripadajočih javnih površin.

[vir slike: Times Square Debate Lays Bare the Importance of Proactive Public Space Management, 2015]

Javna površina je po Urbanističnem terminološkem slovarju (Mihelič, 2016) opredeljena kot

„odprta, lahko tudi nadkrita ali vkopana površina, namenjena javnosti, večinoma dostopna ne glede na čas, praviloma v javni lasti, s statusom javnega dobra, s katero upravlja lokalna skupnost“.

Vključuje vse, kar v mestih zaznamo kot trg, ulica, park, zelenica…

C. Moor zapisal o glavni ulici v Disneylandu: „Za življenje v javnem prostoru je treba plačati“

***„You Have to Pay for the Public Life“*, v: Keim, 2001, p. XXIII),**

kjer kljub uporabi termina „JAVNO“, ki ga lahko interpretiramo kot vsem dostopno, ni nujno, da je to res.

Since there is no such entity as "the public," since the public is merely a number of individuals, the idea that "the public interest" supersedes private interests and rights can have but one meaning: that the interests and rights of some individuals take precedence over the interests and rights of others.

-- Ayn Rand

BASTIATINSTITUTE.ORG

Rusko-ameriška filozofinja, novelistka in scenaristka; 1905-1982; objektivizem, razum kot način pridobivanja znanja; osnova individualnih pravic

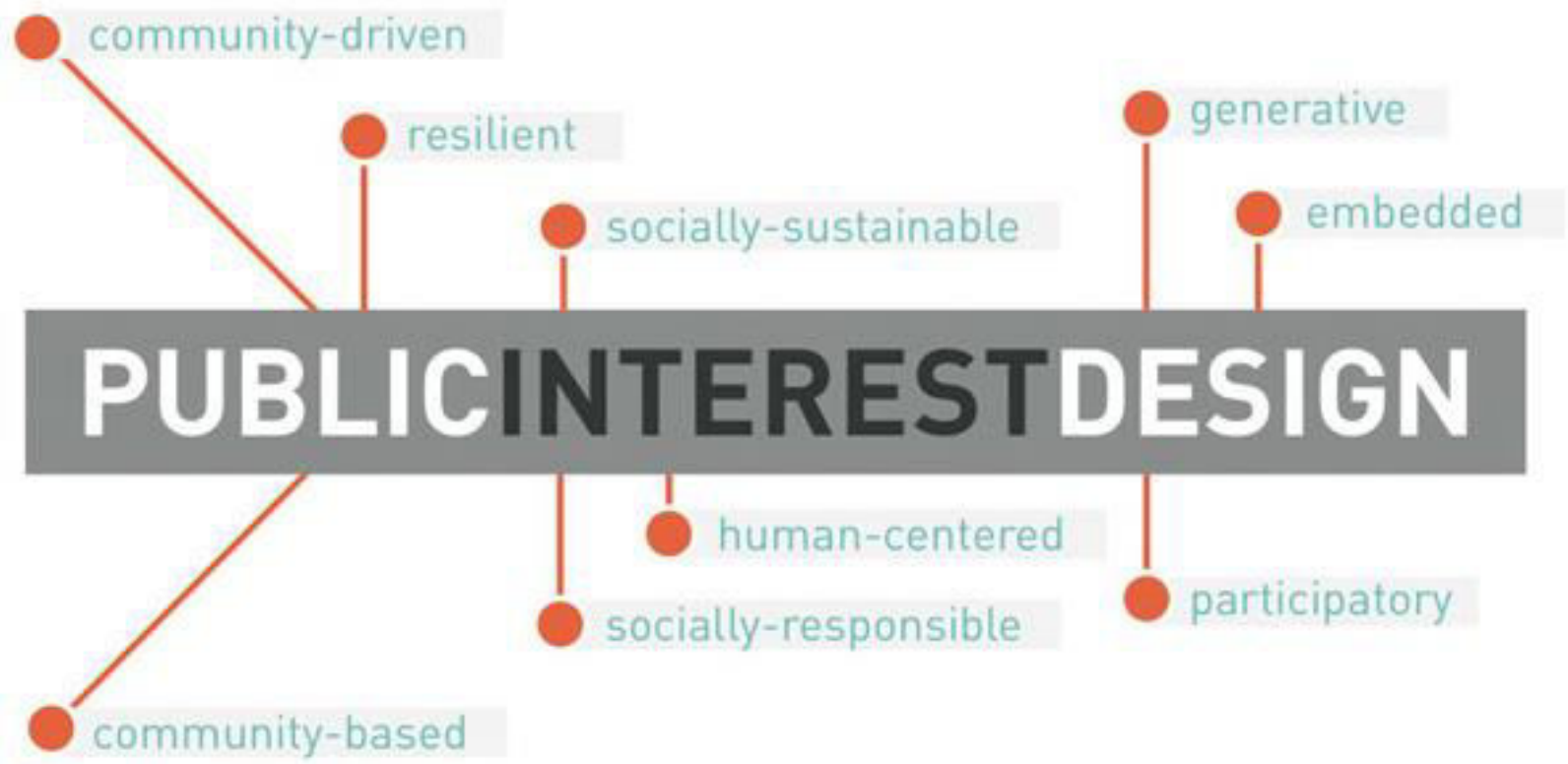

VIR: http://www.designaffects.com/tag/public-interest-design/

V **MERILIH IN REGULACIJAH**, ki so se izoblikovale v tisočletjih, so vključeni elementi kakovosti prostora, kot so: ohranjanje pogledov, kompozicija ulice, ustvarjaje ritma grajenih struktur ter ter zagotavljanje ambientalnosti odprtega prostora.

Namen urbanističnih predpisov posegov v prostor ter pogojev in meril za njihovo izvedbo z vidika odmikov je zagotavljanje **osvetljenosti, osončenosti in prezračenost, zasebnosti ter možnosti uporabe in vzdrževanja objekta** brez poseganja na sosednje parcele.

Stavbni red vojvodine Kranjske iz leta 1875

*»Tako je bilo določeno, da na ulično stran obrnjena stran objekta (fasada) ni smela biti **dobremu okusu zoprna** (nasprotna). Hiše je bilo **prepovedano** pobarvati preživo. Za sajenje dreves na cestah in pločnikih in postavljanje ulične opreme je bilo treba pridobiti posebno dovoljenje oblasti… Kmetijska poslopja so se morala postaviti **za objektom** in biti od ostalih objektov **odmaknjena** najmanj 10,00 m, če to ni bilo možno, so se morala **ločiti s požarnim zidom**… Določeni so bili pogoji za gradnjo novih naselij… izvesti komisijsko obravnavo, na kateri so morali sodelovati: najmanj dva izvedenca v **stavbarstvu**, en **zdravnik** in **lastniki** zemljišč, na katerih je bila predvidena pozidava. Naselje je moralo imeti **zdravo lego** in **prevetrenost**, glavna cesta je morala biti **široka** najmanj 13,00 do 17,00 m, če je bilo možno, je bilo treba načrtovati tudi večji trg, predpisana so bila pravokotna križanja novih cest, novi objekti so morali biti **načrtovani v ravni liniji** ter med seboj **oddaljeni najmanj** 6,00 m, zagotovljena je morala biti **popoldanska osvetlitev** oz. lega, ki je zagotavljala sončno osvetlitev.« [Konda, 2016, 9: 10]*

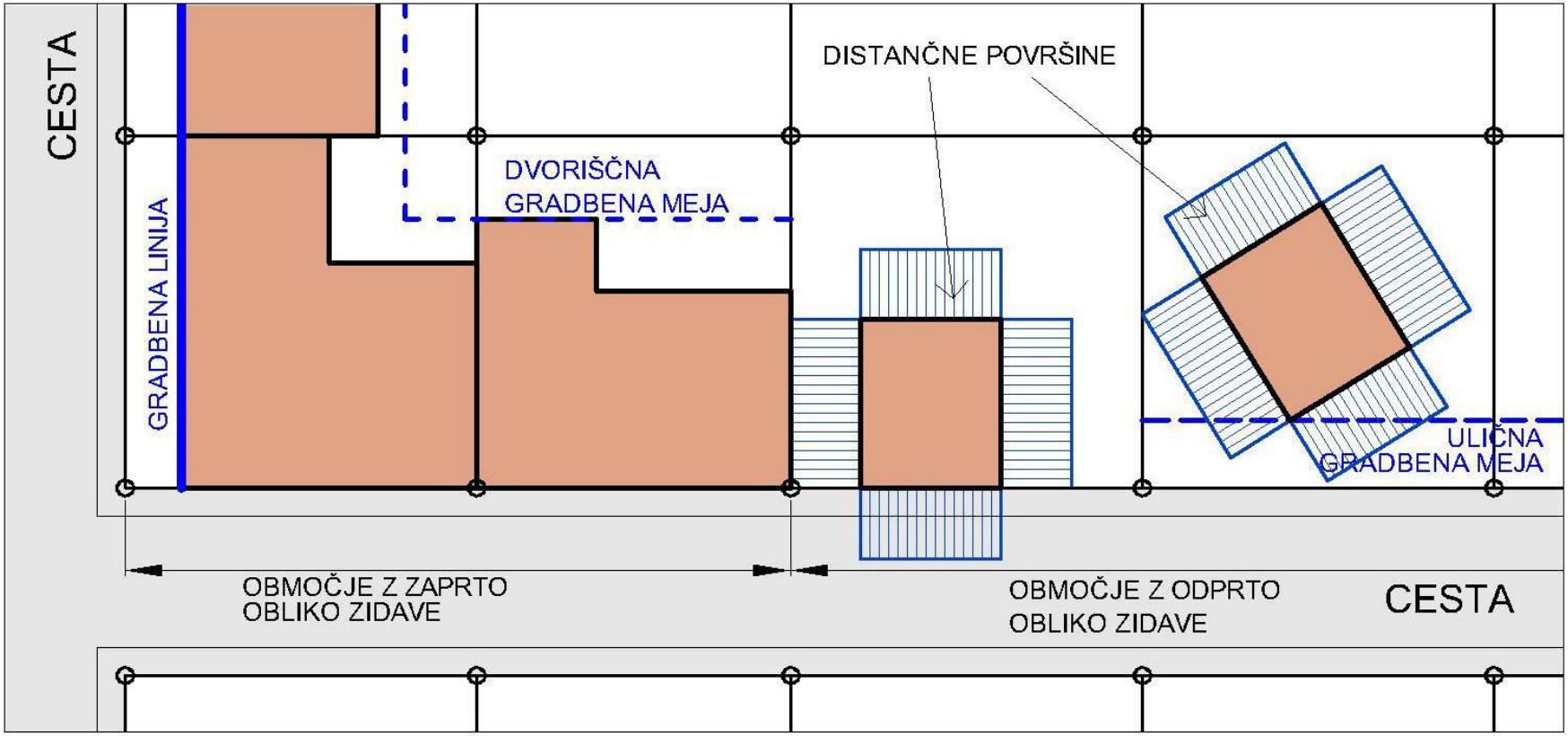

Primer regulacij. Primer gradnje na parcelno mejo na območju z zaprto obliko zidave (levo) ter primer gradnje z odmiki na območju z odprto obliko zidave, kjer odmike določajo distančne površine (desno). V obeh primerih je treba upoštevati regulacijske črte. [Fikfak et al., 2017, Analiza regulacijskega elementa; odmiki ter priprava podrobnejših pravil in priročnika za državni prostorski red].

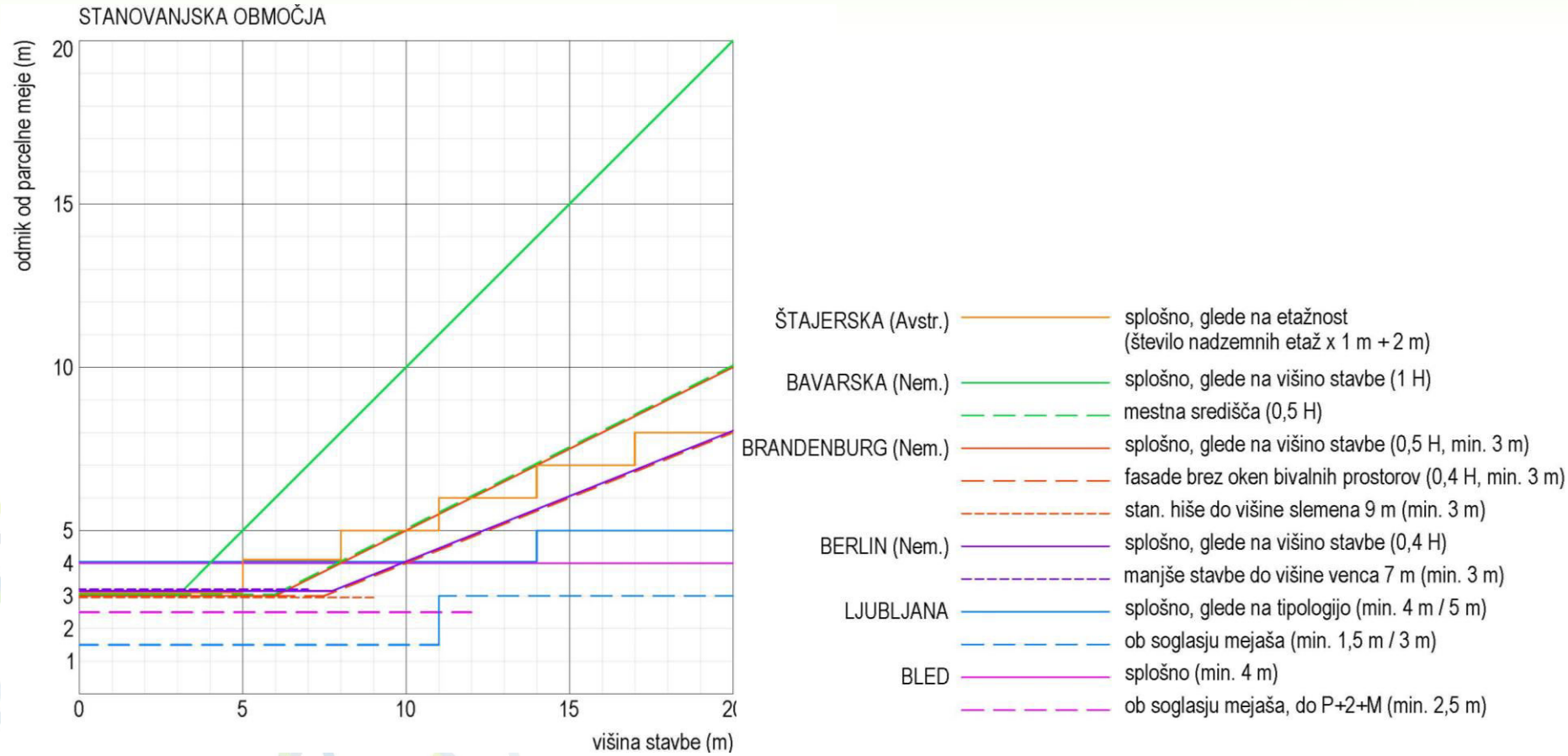

Primerjava in prikaz metodologij regulacijskih elementov. [Fikfak et al., 2017, Analiza regulacijskega elementa; odmiki ter priprava podrobnejših pravil in priročnika za državni prostorski red].

V sodobnem urbanističnem oblikovanju in načrtovanju se usmerjamo k prenovi, revitalizaciji, ohranjanju kulturne dediščine in **KAKOVOSTNIH PROSTOROV** za spodbujanje zdravja in demokratičnih prostorov.

José Luis Sert (Dean, Harvard University Graduate School of Design)_Urban design is that part of city planning which deals with the physical form of the city.

The First Urban Design Conference. *Progressive Architecture* (August 1956). Participants include Charles Abrams, Edmund N. Bacon, Jane Jacobs, Gyorgy Kepes, David L. Lawrence, Lewis Mumford, Lloyd Rodwin, Ladislas Segoe, José Luis Sert, and Francis Violich.

URBANISTIČNO OBLIKOVANJE – KAKOVOST ODRPTIH PROSTOROV

Kevin Lynch (1960)_berljivost prostora_“legibility“
Jane Jacobs (1961)_vitalnost prostora_red, gibanje in spreminjanje_hoja ob strani_“sidewalk“
Gordon Cullen (1961)_“townscape“_delovanje in dojemanje urbaneg aprostora
Ian McHarg (1969)_oblikovanje krajine_prosotor kakovostnih privatnih vrtov
Christian Norberg-Schulz (1971)_fenomenologija prosotra_genius loci
Robert Venturi *et al*. (1972)_okusi in vrednoste „običajnih“ ljudi
Jan Gehl (1971)_hodljivost prostora (walkability)_ sistematično dokumentiranje urbanega prostora
Colin Rowe and **Fred Koetter** (1978)_ sodobni tipi stavb so usklajeni z urbano obliko_kontekstualizem
Christopher Alexander (1979)_jezik vzorcev, skupaj 253 vzorcev oblikuje „govorico“ prostora in **William Whyte** (1980)_Street Life Project

Public Places Urban Spaces: The dimensions of urban design (Carmona *et al*., 2003).

At Home in the City

The city is like a great house, and the house in its turn a small city.

-Leon Battista Alberti

_mesta sestavljajo mestne sobe, velike in majhne, medsebojno povezane in vključujejo tako funkcionalnost kot lepoto; prav tako kot so sobe v hiši.

_uspešnost zasnove je večja, če sledijo zasnovi zaprtih prostorov_njihova razmerja - višina do dolžine in širine - čeprav so odprti prostori pogosto veliko večji od vseh notranjost prostora.

_mesta so namenjena ljudem, za bivanje, čeprav se meje med zaprtimi prostorih in na prostem, med javnim in zasebnim, nenehno prekrivajo.

Leon Battista Alberti [1404-1472]

O slikarstvu (*Della pittura*), prva znanstvena študija perspektive, ter *O umetnosti gradnje* (*De Re Aedificatoria*)

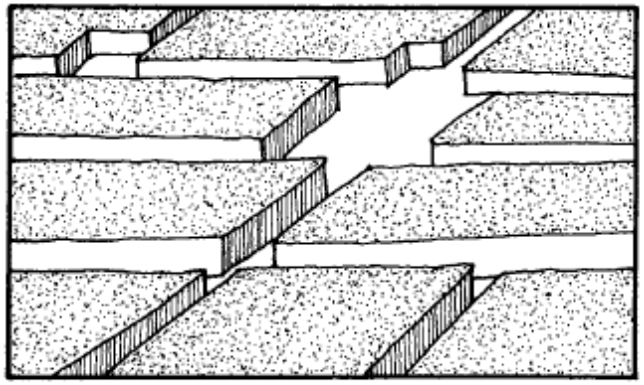

Traditional City Form

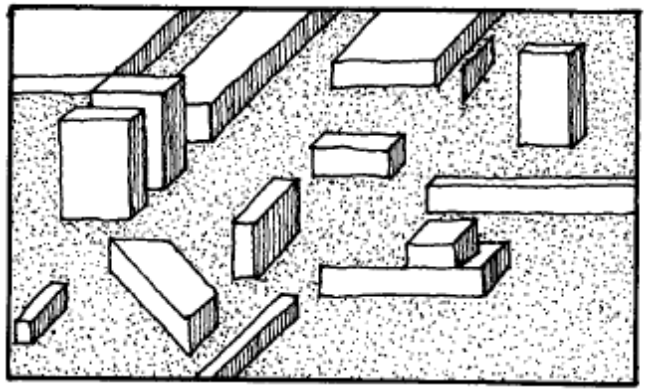

Modern City Form

FIGURE 7.4
Traditional and modern urban form. These drawings illustrate the spatial structure of traditional cities *(above)* and the fragmentary form of the modern city *(below)*. In the traditional city, urban blocks direct movement and establish orientation; in the modern city, the fragmentary and confused structure creates disorientation. (Drawing based on diagrams by Rob Krier)

POMEN odprtega prostora kot družbenega in fizičnega prostora.
Najosnovnejši akt v urbanistični zasnovi bi moral biti vzpostavitev prostorskega okvira za javno zasnovo „pravil“ ulice, trga in odprtih prostorov (zagotavljanje skladnih, vidnih povezav med novimi in starimi uporabami, zgradbami in dejavnostmi).

Ulice in trgi naših mest naj postanejo prostori za socialno diskurz, ki imajo prednost pred gibanjem in parkiranjem avtomobilov.

EQUILIBRIUM http://www.tboake.com/443-equilibrium-f2009.html

SWISS GOVERNMENT PLAZA (BERN, SWITZERLAND)

Oblikovanje javnega prostora kot slavnostnega, monumentalnega in hkrati igrivega prostora.

- **Program:** trg je bil namenjen parkiranju, preoblikovali so ga v javni prostor, ki ima aktivno vlogo v dnevnem življenju meščanov in mesta.
- **Area:** Federal Plaza in front of the Swiss Bundeshaus (parlament)
- **Design team:** Lee + Mundwiler Architects; Stauffenegger & Stutz Visual Design (associate architect)
- **Developer:** City of Bern Tiefbauamt (Civil Engineering Office)
- **Nagrade:** AIA Honor Award for Regional and Urban Design (2006)

https://www.youtube.com/watch?v=h2tXuUMXlWs

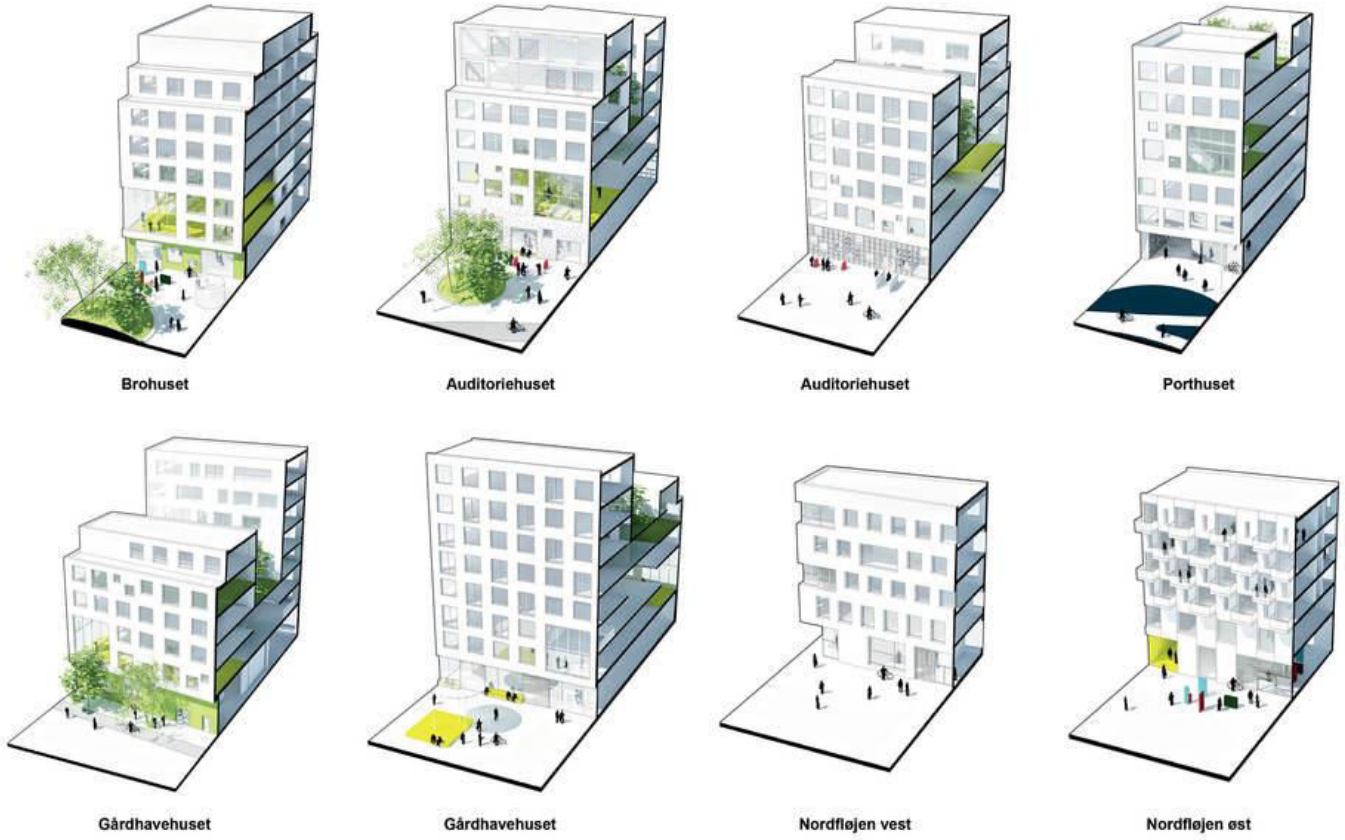

Carlsberg city, *Beta Architecture* studio specialized in unbuilt architecture, Competition (2011), 1. nagrada, izgranja 2011-

VIR: http://www.beta-architecture.com/carlsberg-city-effekt/

Merilo in merljivost odprtega prosotra

Cramona (2010)… „prenosu iz teorije v prakso treba upoštevati, kako merila in regulacije vplivajo na različna merila v prostoru: objekt, odprti prostor, četrt, naselje.“

Alexander (1979) v poglavju o javnih trgih ugotavlja, da se v načrtovanju prostora „iz neznanega razloga srečamo s skušnjavo, da bi te javne trge naredili prevelike“, in nadaljuje razpravo s priporočilom dimenzije odprtih prostorov/trgov 25 metrov, ki je zagotovilo uspešnosti javnega prostora (v: Makower, 2014: 96). Vendar pa

Gehl (2010) priporoča splošno dimenzijo trgov, in sicer ne več kot 80 na 100 metrov, kar po njegovem sloni na vidni zaznavi prostora – hkrati dojamemo preglednost prostora in podrobnosti (detajl).

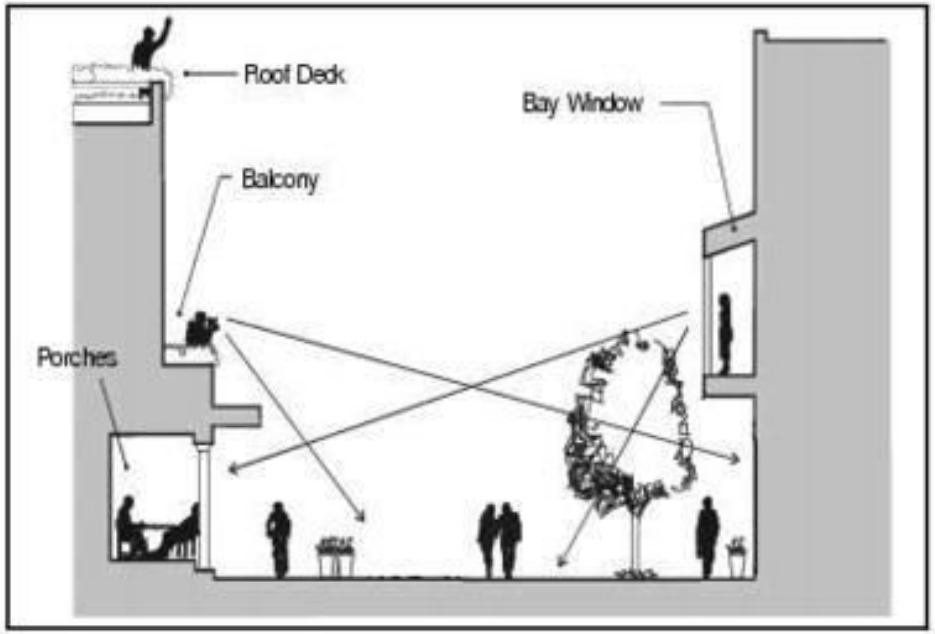

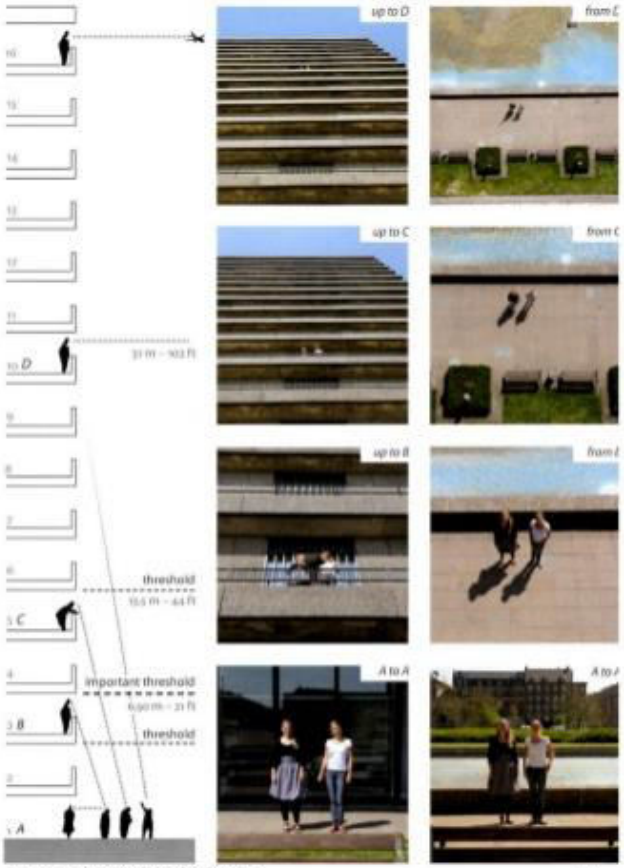

Source: Jan Gehl, Cities for People

17

Jan Gehl (2010). *Life Between Buildings: Using Public Space*

Splošni elementi kakovosti – urbani odprti javni prostori

Čisto in urejeno	Dobro poskrbljeno za čistočo in urejenost	Očiščeno smeti, zapuščenih avtomobilov, neprijetnih vonjav, olja in masti; ustrezne naprave za odpadno zbiranje; določbe za pse.
Dostopno	Enostavno dostopno in poenostavljeno gibanje	Enostavnost gibanja, površine za pešce; pločniki brez ovir; ves čas dostopno za pešce, kolesarje in javni promet, kakovostna parkirišča, kontinuiteta prostora, odsotnost preobremenjenosti prometa.
Privlačno	Vizualno prijetno	Estetska kakovost, vizualno spodbudno; urejeno, dobro vzdrževano tlakovanje, urbana oprema, krajinska ureditev, vrtovi; očiščeno vandalizma in grafitov; uporaba javne umetnosti, usklajeno ulično pohištvo.
Udobno	Spodbudno, z namenom, da preživimo več časa v določenem prostoru	Brez gostega prometa, hrupa železnic/letališč, vsiljive industrije; zagotovitev uličnega pohištva, veliko sedalnih površin, javna stranišča, zavetja; jasna signalizacija.
Vključeno	Prijetno za vse, prosto in odprto, tolerantno	Dostopno in pravično za vse spole, rase, starostno obdobje, invalidnost; spodbujanje sodelovanja v javnem življenju; dejavnosti za mlade; neomejeno.
Vitalno in uspešno	Dobro izkoriščeno in uspešno	Odsotnost nezasedenih/zapuščenih območij, praznih stavb; spodbujanje raznolikosti uporabe, zbirališč, animacije; dostopnost igralnih naprav; spodbujanje interakcije v prostoru.
Funkcionalno	Deluje brez konflikta	Stavbe mešane rabe, dejavnosti; odnosi pešci/vozila; zagotavljanje enostavnosti vzdrževanja, servisiranje; odsotnost neprijetnega uličnega parkiranja.
Prepoznavno	Pozitivne, prepoznavne narave	Občutek krajine in narave; pozitiven ambient; spodbujanje zvoka, dotika in vonja; okrepitev obstoječega značaja/zgodovine, avtentičnost; individualizem.

Vir: Carmona, M., De Magalhaes, C.in Hammond, L., 2008. Public space the management dimension. New York: Routledge.

"There must be
eyes upon the street,
eyes belonging to those we might
call the natural proprietors
of the street."
- Jane Jacobs
ORTER OF ITALIAN PRODUCE

VPLIV MOROFLOŠKIH ZNAČILNOSTI NA PREGREVANJE PROSTORA (Urban Heat Island, UHI)

Na primeru dveh sosesk v isti klimatski coni (Terasasti bloki Koseze,1974, in Mostec, 2002) in s podobno arhitekturno zasnovo smo ugotavljali povezavo med višjimi temperaturami ozračja in urbano morfologijo.
V študiji so se morfološke raziskovalne metode dopolnjevale s statističnimi podatki, Landsatovimi podatki, meritvami zraka na terenu in analizah sosesk. V skladu z Oke-ovimi opredeljenimi štirimi pomembnimi dejavniki mestne klime (morfologija, pozidanost, površine in materiali; vpliv človekovih aktivnosti) smo analizirali interakcijo med mestno morfologijo in merjenimi elementi v prostoru.

VPLIV MOROFLOŠKIH ZNAČILNOSTI NA PREGREVANJE PROSTORA (Urban Heat Island, UHI)

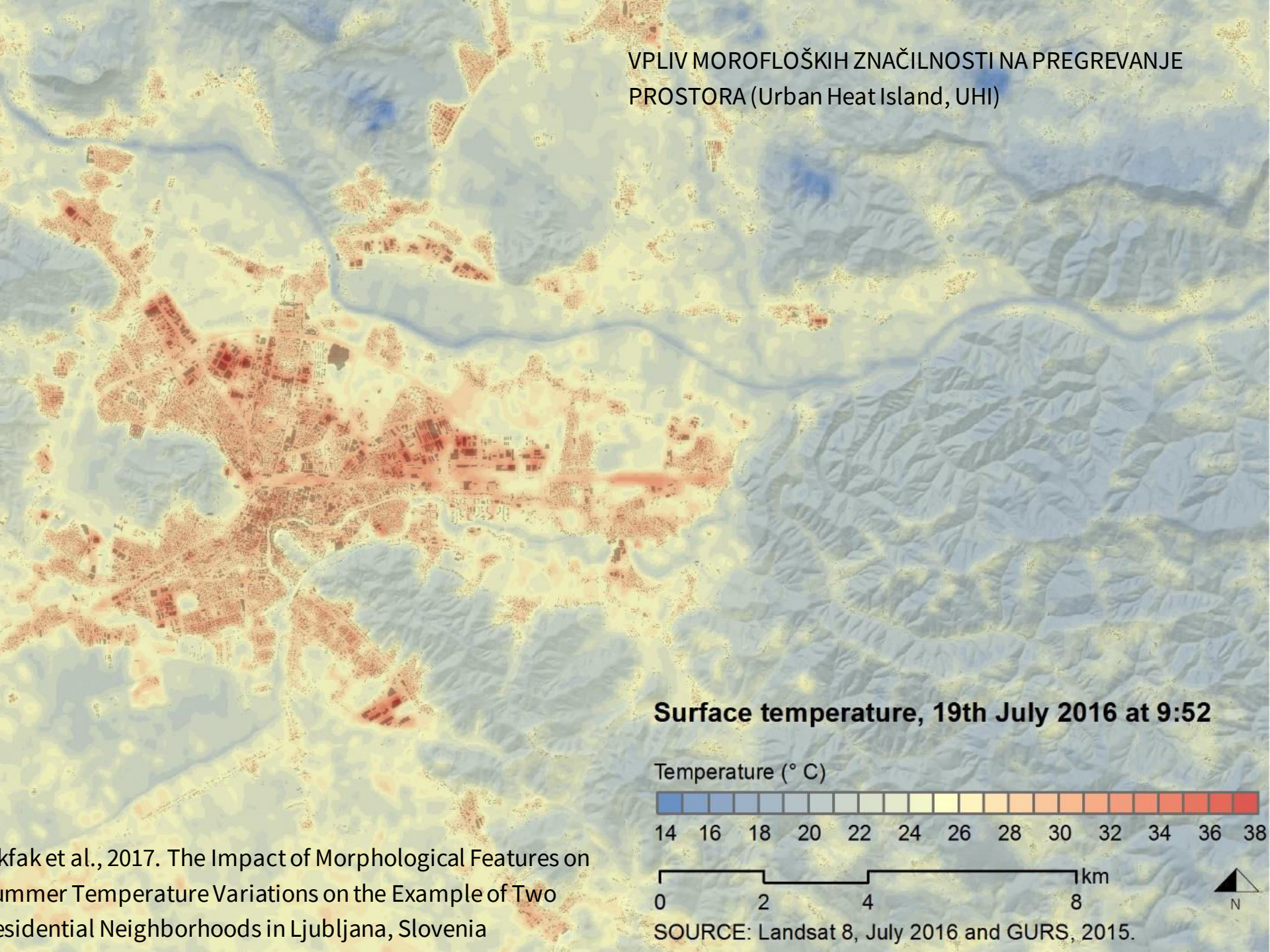

kfak et al., 2017. The Impact of Morphological Features on
ummer Temperature Variations on the Example of Two
esidential Neighborhoods in Ljubljana, Slovenia

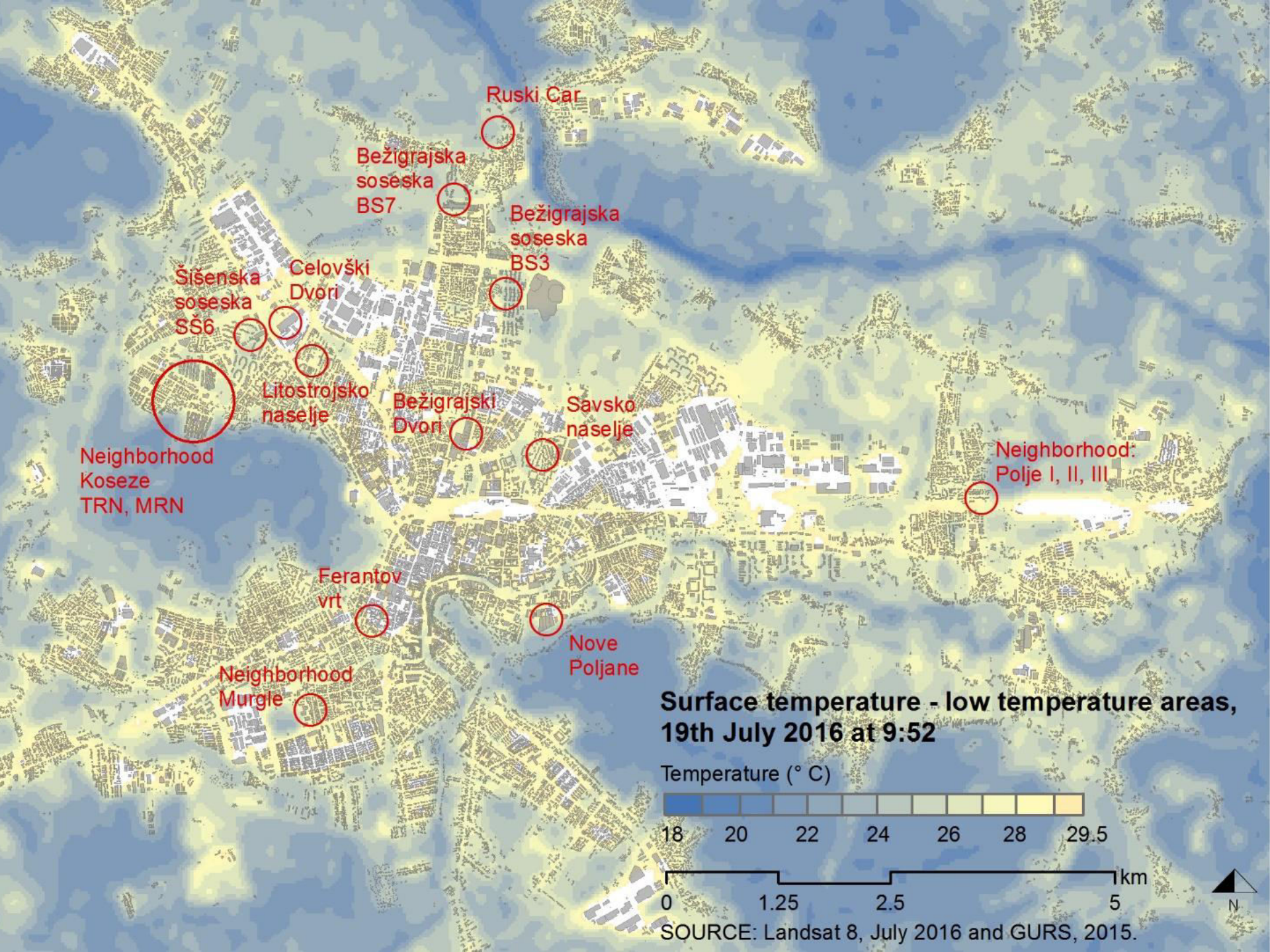
Ruski Car
Bežigrajska soseska BS7
Bežigrajska soseska BS3
Šišenska soseska SŠ6
Celovški Dvori
Litostrojsko naselje
Bežigrajski Dvori
Savsko naselje
Neighborhood Koseze TRN, MRN
Neighborhood: Polje I, II, III
Ferantov vrt
Nove Poljane
Neighborhood Murgle
Surface temperature - low temperature areas, 19th July 2016 at 9:52
Temperature (° C)
18
20
22
24
26
28
29.5
km
0
1.25
2.5
5
N
SOURCE: Landsat 8, July 2016 and GURS, 2015.

Koseze – terasasti bloki

Mostec

Population per building

1–5 | 6–10 | 11–20 | 21–30 | 31–40 | 41–50 | 51–60 | 61–66

0 125 250 500 m

N

SOURCE: GURS, 2015, SURS, 2010.

Surface temperature, 19th July 2016 at 9:52

Temperature (° C)

18 19 20 21 22 23 24 25 26 27 28 29 30 31 32 33 34 35 36 37 38

0 125 250 500 m

N

SOURCE: Landsat 8, July 2016 and GURS, 2015.

SOURCE: GURS, 2015.

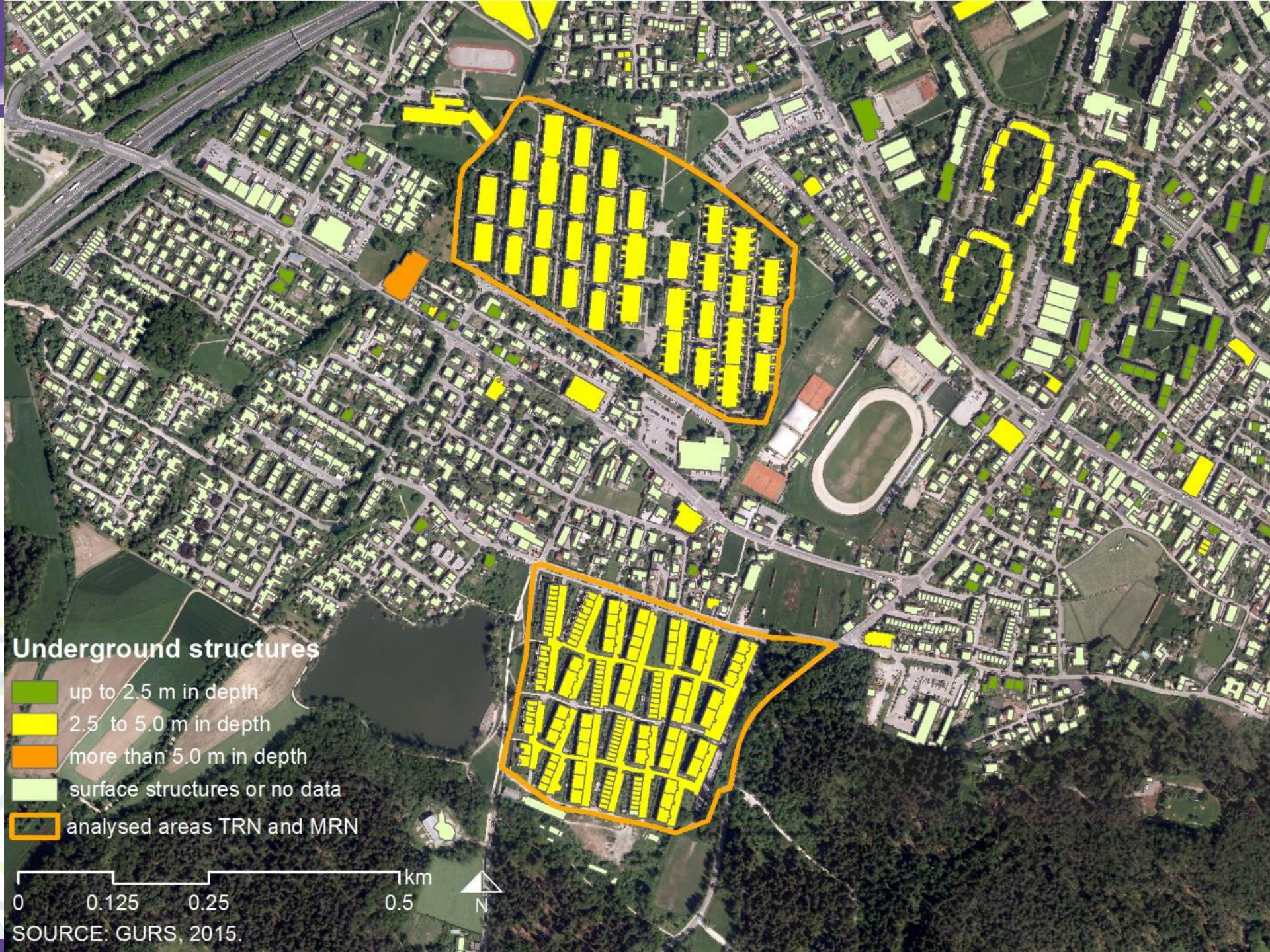
Underground structures
up to 2.5 m in depth
2.5 to 5.0 m in depth
more than 5.0 m in depth
surface structures or no data
analysed areas TRN and MRN
0
0.125
0.25
0.5
km
N
SOURCE: GURS, 2015.

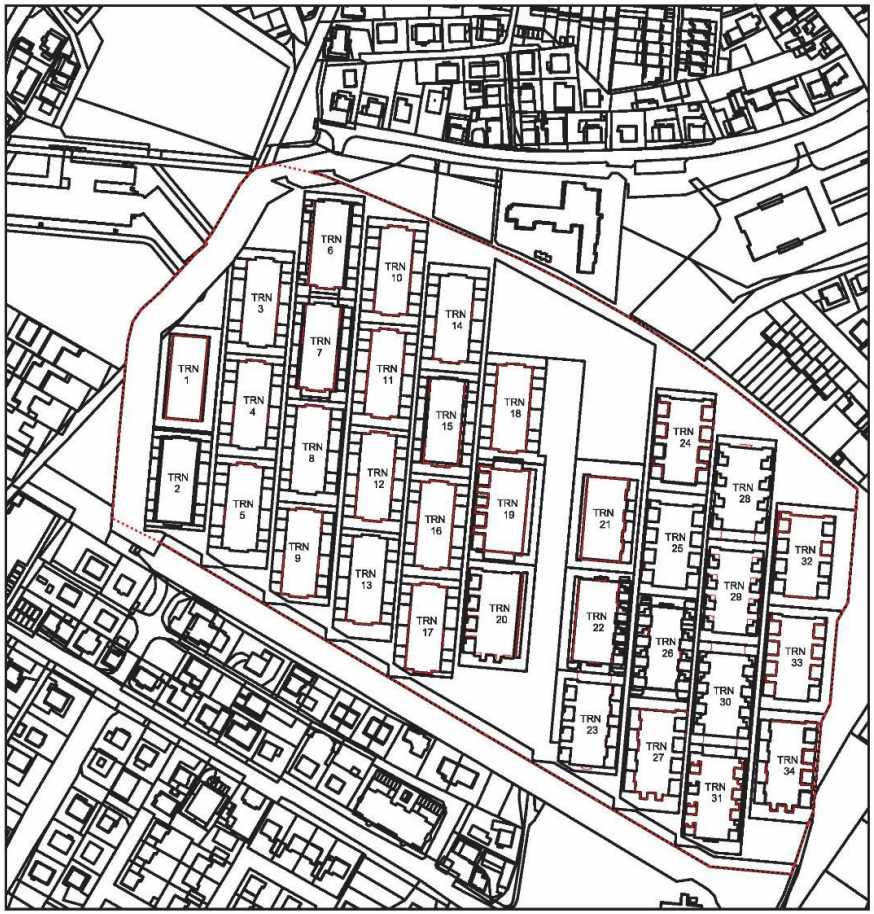
TRN 1
TRN 2
TRN 3
TRN 4
TRN 5
TRN 6
TRN 7
TRN 8
TRN 9
TRN 10
TRN 11
TRN 12
TRN 13
TRN 14
TRN 15
TRN 16
TRN 17
TRN 18
TRN 19
TRN 20
TRN 21
TRN 22
TRN 23
TRN 24
TRN 25
TRN 26
TRN 27
TRN 28
TRN 29
TRN 30
TRN 31
TRN 32
TRN 33
TRN 34
0
50
100
200
m
N

TRN 1
TRN 2
TRN 3
TRN 4
TRN 5
TRN 6
TRN 7
TRN 8
TRN 9
TRN 10
TRN 11
TRN 12
TRN 13
TRN 14
TRN 15
TRN 16
TRN 17
TRN 18
TRN 19
TRN 20
TRN 21
TRN 22
TRN 23
TRN 24
TRN 25
TRN 26
TRN 27
TRN 28
TRN 29
TRN 30
TRN 31
TRN 32
TRN 33
TRN 34
paved surface
green remains
parks, grass fields
denser tree growth
private atrium / green area
individual trees
RN1
31
building e.n.
building outline

TRN

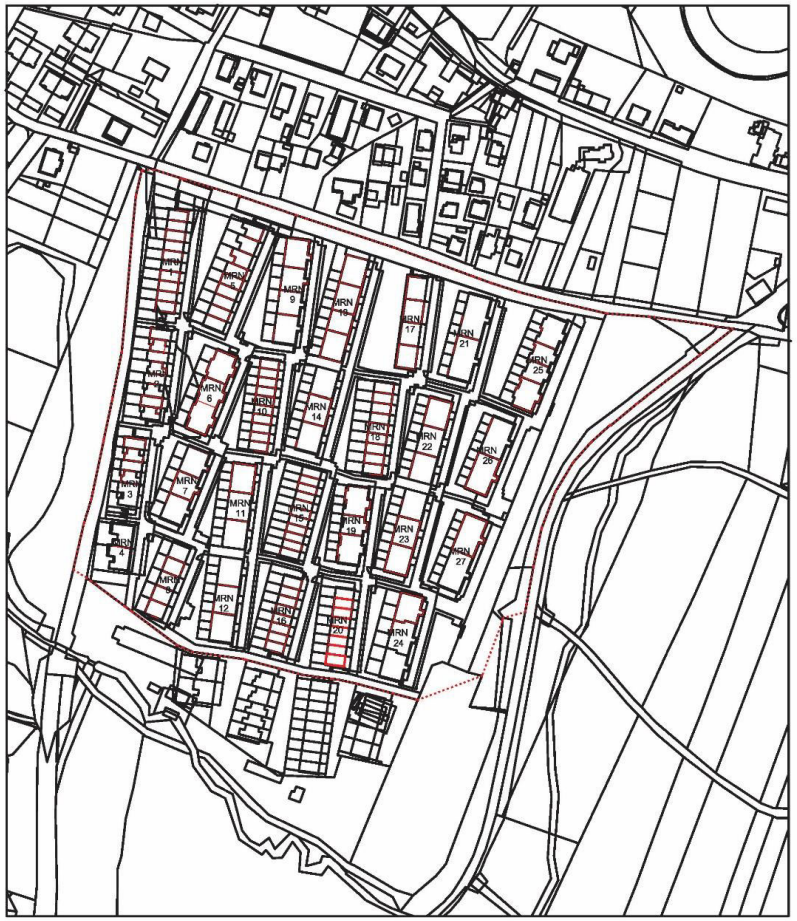
0
50
100
200
m
N

paved surface
green remains
parks, grass fields
denser tree growth
private atrium / green area
individual trees
RN1
31
building e.n.
building outline

MRN

Edward T. White (1999). *Path–Portal–Place: Appreciating Public Space in Urban Environments*

Kaj je tisto, kar ustvarja poetiko prostora in nam daje občutek edinstvenega doživetja harmonije razmerij?

„ORANGE SNAKE“, **Köbenhavn;** vir: http://www.dac.dk/en/dac-life/copenhagen-x-galleri/cases/the-bicycle-snake/

HVALA ZA POZORNOST

izr. prof. dr. ALENKA FIKFAK
Univerza v Ljubljani, Fakulteta za arhitekturo
Zoisova 12
SI-1000 Ljubljana
Tel.: ++386 1 2000 775
E-mail: alenka.fikfak@fa.uni-lj.si
Gsm: ++386 41 471 699